

GYÖNGYÖSSY MÁRTON
Újlag a Szapolyaiak címerhasználatához
Viszontválasz Neumann Tibornak

Őszinte izgalommal olvastam Neumann Tibornak a Turul 2013. évi 2. füzetében a Szapolyaiak címerhasználatáról közzölt írásomhoz fűzött észrevételeit. Előre kell bocsátanom, hogy az értékes válaszból nagyon sokat tanultam, és abban számos továbbgondolásra érdemes felvetéssel találkoztam. Ugyanakkor néhány esetben nem sikerült meggyőzőnie álláspontom és az általam kifejtettek helytelenségéről, ezért most ezeket pontokba szedve, újból összefoglalom.

1. Az egyszarvú mellett tanúskodó denárok (CNH II. 237. és 238.) szerepének relativizálását, jelentőségük alábecsülését nem tudom elfogadni. Nagy tömegben előállított, törvényes fizetőeszközként szerepükön túlmenően nyilvánvalóan presztízscélokat is szolgáló tárgyakról van szó, ezért annak, hogy mi került az éremképbe, súlya volt a kibocsátó és a pénzverésért felelős személy számára. Neumann Tibor nem tud magyarázattal szolgálni arra, hogy ezekben az esetekben Szapolyai István miért az egyszarvút (a „látens unikornist”) választotta az érvelése alapján inkább kínálkozó farkas helyett. Ha a valóban erősödő és önálló „Zipszer Graf” reprezentációjában mindenütt kimutatható lenne az egyszarvú (ha tetszik: „szepesi egyszarvú”) vitathatatlan elsőbbsége, mindez érthető lenne. De éppen a Neumann Tibor által hivatkozott adatok cáfolják ezt: a pecséthasználat terén a kép meglehetősen vegyesnek mondható, egyedül csak a farkas jelenik meg, és, ha az egyszarvú is felbukkan, az mindig a farkas „társaságában” történik. Ha viszont a CNH II. 237. denár esetében készítési időként valóban az 1470-es évek első felével kell számolnunk, Neumann Tibor elmélete – amely szerint az egyszarvú 1476 és 1486 között került a Szapolyaiak címerébe – nem tartható. Ugyanakkor kötelességemnek érzem megjegyezni, hogy a CNH II. 237. denár keltezését magam sem tartom még lezárt kérdésnek, mivel a korszak sziléziai éremleltei és pénzverésre vonatkozó írott forrásai nem szolgáltattak eddig perdöntő bizonyítékot.¹

2. A két Szapolyai testvér sírkövein látható címerábrázolások bizonyító erejét Neumann Tibor kompozíciós okokkal igyekszik csökkenteni, lévén, hogy például a hazai heraldikai

gyakorlatban szinte egyáltalán nem mutatható ki az anyai címer feltüntetése. Nem vitatva ezen megállapítás magalapozottságát, csupán arra hívnám föl a figyelmet, hogy a 15. század második feléből több olyan címeres ábrázolást is ismerünk, amelyen szükségesnek tartották a király – Hunyadi Mátyás – címere mellett édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek a címerét is megjeleníteni, sőt egyes rokon családok címeri is felbukkannak ebben az összefüggésben. Legyen szabad csak a budai domonkos kolostor kútján, valamint a visegrádi palota oroszlános falikútján látható címerekre hivatkoznom, ahogy a vajdahunyadi várban a loggia festett címersorozata éppúgy Mátyás származására utal, mint a homlokzati ablakok timpanonjainak címeri.² Ezek alapján nem vetném el annak lehetőségét, hogy az egyszarvú a Szapolyai-sírköveken anyai címerként jelenik meg. Ebben az esetben pedig – mielőtt a Szapolyaiak unikornisát végérvényesen „szepesi egyszarvúnak” nyilvánítjuk – mégiscsak érdemes lenne megvizsgálni a viszonyt Pernesziék 1439-ben elnyert egyszarvú címerével. Megjegyzem, ennek vizsgálata ettől függetlenül is érdekes lehet, ahogy arra már Kubinyi András is főlhívta egy évtizede a kutatók figyelmét.³

3. Egyes nagybányai aranyforintok kocsikerék mesterjegyének Dengelegi Pongrác János erdélyi vajdához kötését Neumann Tibor források hiányában változatlanul bizonytalanul tartja. Vele szemben fenntartom azt az álláspontomat, hogy ezek az aranyforintok valójában a nagybányai verde gyakorlatától nem idegen különleges pénzverési jogosultság, a kamaraispán kibocsátásaival párhuzamos emisszió emlékei. Bármennyire is részben jogosan vádolnak bennünket,

¹ A sziléziai magyar pénzverésről részletesen: Gyöngyössy Márton: Mátyás király sziléziai pénzverése. *Numizmatikai Közöny*, 98–99 (1999–2000) 73–82.

² A budai domonkos kolostor kútja: H. Gyürky Katalin: *Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda*. Bp., 1981. (Fontes Archaeologici Hungariae) 35–38. A visegrádi oroszlános falikút: Entz Géza válasza az opponensi véleményekre (Vita Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház c. monográfiájáról). *Művészettörténeti Értesítő*, 6 (1957) 229–230. A vajdahunyadi vár címeri: Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. k. (Szerk. Marosi Ernő.), Bp., 1987. 110., 685.

³ Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik). In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről*. A Szapolyaiak a magyar történelemben című, 2002. november 22-i és az Erdély története a 15–17. században című, 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadásai. Miskolc, 2004. (Studia Miskolcinsensia 5.) 174. (52. jegyzet).

numizmatikusokat azzal, hogy doktrinér módon „verdejegy-numizmatikát” űzünk, álláspontom helyességét néhány későbbi példával szeretném erősíteni (ha bizonyítani talán nem is tudom).

Ernuszt Zsigmond kincstartó működési idejében (1494-1496) vertek Nagybányán olyan aranyforintokat, amelyeknek előlapjára került a verdejegy, a verde- és mesterjegy hátlapon szokásos helyére pedig két mesterjegy került (UG L10-10, L11-1)⁴: a kincstartó címere mellett az ekkor már erdélyi vajdai méltóságot betöltő Drágffy Bertalan címere látható. A kamaraispánok ebben az időszakban viszont Cseh Máté és Kakas Lőrinc voltak.⁵

Hasonló a helyzet egy Tornallyai-címeres másik nagybányai aranyforinttal (UG L13-2) is. Mai ismereteink szerint a család bármelyik tagjának II. Ulászló kori nagybányai kamaraispánjára (jelenleg) nincs írott forrásunk.⁶

Végezetül: több esetben előző írásomban Neumann Tiborral csaknem azonos állásponton voltam. Így az 1495-ös pecsét idézésekor – lábjegyzetben – utaltam is véleményére,

bár azt teljes egészében akkor még nem fogadtam el. Ennek elsősorban az az oka, hogy eredeti pecséteteket nem tanulmányoztam, de a hozzáférhető másolatgyűjteményeket⁷ (BTM, OL V8) alaposan átnéztem, egyéb esetekben – valóban olykor tévesen – a korábbi szakirodalom megállapításait vettem alapul. Így voltam egyébként Szapolyai Miklós nagybányai kamaraispánjával is. Ez esetben gyanúmat az n-n verde- és mesterjegy oszlatta el, lévén, hogy engem is megfertőzött a „verdejegy-numizmatika”. Mindazonáltal Szapolyai Miklós – Neumann Tibor által idézett – 1461-es nagybányai szereplése és az n-n verde- és mesterjegy „egybeesése” legalábbis elgondolkodtató a Szapolyai-fivér esetleges kamaraispánja vonatkozásában.

Összességében abban bízom, hogy a Szapolyaiak címerhasználatáról folyó polémia nemcsak azért hasznos, mert segíti a kérdéskör tisztázását, hanem azért is, mert a különböző történeti segédtudományok művelői megismerik egymás módszereit és eredményeit is.

⁴ Arthur Pohl: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz, 1974. (a továbbiakban: UG.)

⁵ Soós Ferenc: A magyar fémpenz feliratai és címerai. Budapest, [1998.] 51.

⁶ Uo. 52.

⁷ Budapesti Történeti Múzeum, Kumorovitz-féle pecsétmásolatok gyűjteménye; Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, középkori pecsétéről készült műanyagmásolatok gyűjteménye: MNL OL V8.